

Inleiding

Johan Oosterman, Helleke van den Braber, Nina Geerdink, Laurens Ham¹

NEDLET 25 (1): 1–6

DOI: 10.5117/NEDLET2020.1.001.OOST

‘Lang leve de dichter!’ ‘Waarvan?’ Deze ultrakorte dialoog stond op de achterflap van *Rotterdamse kost* (2017), een Poëzieweekgeschenk van Jules Deelder.² Wie de neerlandistische literatuurgeschiedschrijving overschouwt, ziet hoe verrassend weinig die vraag, ‘Waarvan leeft de dichter?’, expliciet gesteld is. De kwesties van cultureel belang en canonisering die ook verscholen zitten in de uitroep ‘Lang leve de dichter!’, daarop richten neerlandici en literatuurwetenschappers zich maar al te vaak. Maar onderzoek naar de behoefte van schrijvers aan economisch kapitaal is in de neerlandistiek een ondergeschoven kindje. Na voltooiing van de *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* (*GNL*) in 2017 signaleerden de hoofdredacteurs, Arie Jan Gelderbom en Anne Marie Musschoot, dat in hun literatuurgeschiedenis geen systematisch perspectief te vinden is ‘op een thema dat nu een centrale plaats lijkt in te gaan nemen in de neerlandistiek, namelijk de veranderende positie van de auteur in de maatschappij.’³ Dit geldt eens te meer voor economische aspecten van die auteurspositie, zo constateerden enkelen van ons eerder al in een beschouwend artikel over de (toen nog niet complete) *GNL*.⁴

Dit themanummer van *Nederlandse Letterkunde* probeert een eerste stap te zetten in het vullen van die lacune, door te onderzoeken wat er met onze blik op de literatuurgeschiedenis gebeurt als we de factor ‘geld’ in ogenschouw nemen in relatie tot auteurschap. We hebben de fundamentele keuze gemaakt dit diachroon te onderzoeken, om daarmee invulling te geven aan een perspectief dat, zo constateerden we in het bovengenoemde beschouwende artikel, in de delen van *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* ontbreekt.⁵ We ontdekten een verkokering: keer op keer werden in de *GNL* voor de eigen periode revolutionaire veranderingen in het

auteurschap vastgesteld, zonder dat de auteurs zich rekenschap gaven van inzichten rond schrijverschap en inkomsten die collega's in andere delen presenteerden. Op die manier kon het gebeuren dat in *GNL* niet éénmaal, maar meerdere keren de 'geboorte' van de broodschrijver werd aangekondigd. Ook was er in de *GNL* weinig expliciete reflectie op de verhouding tussen wat wij 'autonomisering' noemden – de aanwezigheid van de tendens om de literatuur te onttrekken aan de markt – en 'professionalisering' – een ontwikkeling waarbij het literair schrijverschap steeds meer als een volwaardig beroep gaat functioneren. Aan het slot riepen we op tot een samenwerking tussen de drie subdisciplines van de Nederlandse letterkunde (middeleeuwen, vroegmoderne en moderne periode) waarvan de inzet zou moeten zijn: een gedeelde these over auteurschap formuleren.

Dit themanummer geeft gehoor aan die oproep en is het resultaat van zo'n samenwerking tussen de drie deeldisciplines. Het nummer kent een voorgeschiedenis met vele besprekingen en schrijfsessies. Niet alleen binnen de artikelen, maar zelfs binnen de alinea's van die artikelen hebben medioneerlandici, vroegmodern letterkundigen en modern letterkundigen hun inzichten over de verdiensten van auteurs gebundeld. De artikelen in dit themanummer dragen stuk voor stuk veel auteursnamen; ze zijn door al deze auteurs *samen* geschreven, en bovendien in groter verband geconcipeerd en bediscussieerd.

1. Wordingsgeschiedenis

In 2016 kwamen we voor het eerst bij elkaar met een groep mediëvisten, vroegmodernisten en modern letterkundigen die geïnteresseerd waren in en expertise hadden op het gebied van de geschiedenis van het auteurschap. De samenstelling van de themagroep is door de tijd heen wel wat gewijzigd doordat we tussentijds nog mensen aangetrokken hebben, maar ook doordat sommigen moesten afhaken vanwege andere verplichtingen. Gerard Bouwmeester willen we hier met name noemen en bedanken omdat hij mede-initiatiefnemer was.

Na een heel aantal verkennende bijeenkomsten waarin de mogelijkheden en beperkingen van een diachroon perspectief op tafel lagen, besloten we te gaan werken aan een themanummer waarin we een specifiek aspect van het auteurschap, dat raakt aan autonomisering én professionalisering, verder zouden uitdiepen: profijt. We maakten subgroepen rond relevante thema's waarin we aan artikelen gingen werken, en bleven daarnaast met de hele groep samenkomen en de samenhang tussen de artikelen bespreken.

De uitwisseling werd verder gevoed door de NWO-Veni-projecten van twee van ons: *Poets & Profits. A New History of Dutch Literary Authorship (1550-1750)* van Nina Geerdink en *The Author as Policy Officer: Dutch Literary Policy From Below (1960s-today)* van Laurens Ham.⁶ Deze intensieve vorm van samenwerken was tijdrovend maar ook zeer inspirerend, en heeft wat ons betreft veel opgeleverd. Uit dit themanummer blijkt wel hoeveel onderzoek er nog ligt te wachten, en we zien het graag als een vertrekpunt voor verdere samenwerking.

In het eerste artikel van dit themanummer reflecteren we op de vraag hoe zo'n intensieve samenwerking tussen periodespecialisten in de praktijk vorm kan krijgen. Om in de samenwerking tussen specialisten van diverse periodes systematischer over verdienmogelijkheden van auteurs na te kunnen denken zonder in de valkuilen van terminologische verwarring of theoretische mismatch te stappen, werkten we aan de hand van een schema dat als 'blikopener' diende: 'uitingen' over verdiensten kunnen in het schema gepositioneerd worden om zicht te krijgen op spanningen, zoals die tussen verhulling en onthulling van economisch profijt. De artikelen die volgen laten op uiteenlopende manieren zien wat een diachrone blik op verdiensten op kan leveren. We hebben het schema daarbij in het achterhoofd gehouden en verwijzen er waar mogelijk naar, maar in geen van de artikelen is het schema leidend. Gebruik ervan heeft ons alerter gemaakt op overeenkomsten en verschillen, en ons helpen nadenken over diachrone vergelijkingen. We presenteren achtereenvolgens een overzichtsartikel dat verdienmogelijkheden door de eeuwen heen in kaart brengt; een artikel dat specifiek ingaat op verdiensten in de context van het theater; en een artikel waarin verdiensten in de context van het stadsdichterschap centraal staan. In alle gevallen worden de beeldvorming en de praktijk van het verdienen met elkaar geconfronteerd.

2. Bevindingen en problematiseringen

De bijdragen aan dit themanummer zijn nadrukkelijk bedoeld als verkenning van een nieuw onderzoeksveld binnen de neerlandistiek en berusten op een combinatie van meer en minder diepgravende analyses van primair en secundair bronnenmateriaal. Juist door het ontbreken van (diachroon) onderzoek naar economisch kapitaal én de onmogelijkheid dit onderzoek systematisch uit te voeren, beogen we met dit themanummer niet alleen lijnen en connecties bloot te leggen, maar vooral ook vragen op te roepen. Eerder dan een sluitende these, presenteren we een veelheid aan thesen en hypotheses. De analyses in dit themanummer kunnen bovendien zeker nog

aan betekenis winnen als ook een internationaal-vergelijkend perspectief zou worden gehanteerd. Toch zullen we hier alvast enkele van onze ervaringen en overkoepelende bevindingen presenteren.

Een historiografische en methodologische opbrengst is dat we inzicht hebben gekregen in de verschillende manieren om diachroon onderzoek te doen. In het overzichtsartikel 'Echte schrijvers zijn niet te koop' hebben we, met het schema uit het openingsartikel als leidraad, veel casussen aangeept, maar zijn we omwille van de grote lijn weggebleven van diepgaande analyse voorbij het schema. In de artikelen over toneel en stadsdichterschap hebben we juist wel enkele casussen meer uitgediept en daarmee naast een diachroon perspectief ook nadrukkelijk een comparatief perspectief geïntroduceerd. Wanneer je meer de diepte in gaat, kun je niet alle periodes meenemen, althans niet binnen de context van een tijdschriftartikel, en is het handig om te vergelijken tussen twee specifieke periodes. De opbrengsten van deze vergelijkingen laten goed zien hoe belangrijk het is te contextualiseren: in het geval van de verdiensten uit toneel is gebleken dat een ogenschijnlijke roep om betaling van auteurs in de late zeventiende en in de negentiende en twintigste eeuw begrepen moet worden als een reactie op ontwikkelingen in het toneelbestel. In de geschiedenis van het stadsdichterschap heeft een vergelijking van de enige twee periodes waarin het stadsdichterschap daadwerkelijk geïnstitutionaliseerd was (de late middeleeuwen en de vroege eenentwintigste eeuw) het mogelijk gemaakt hypothesen te formuleren om het ontbreken van zo'n formeel stadsdichterschap in de tussenliggende periodes te verklaren.

Daarnaast leveren de bijdragen aan dit themanummer in samenhang een aantal meer inhoudelijke inzichten op over auteursverdiensten door de eeuwen heen. Een in het oog springende continuïteit is de hybriditeit van het literair verdienen. In alle periodes geldt dat schrijvers talloze inkomstenbronnen met elkaar combineren, waarbij regelmatig marktverdiensten, mecenaatsverdiensten en overheidsverdiensten met elkaar gecombineerd worden. Welke concrete verdienmogelijkheden er zijn, verandert voortdurend, maar deze hybriditeit is een constante. Dit is een relevant inzicht, omdat het breekt met het traditionele beeld van een toenemende professionalisering van het literaire auteurschap. Er is geen sprake van een verdienmodel dat in de oudere periodes volledig op mecenaat en in de modernere tijd volledig op marktmechanismen gebaseerd was.

Bij het 'bijeensprokkelen' van verdiensten combineren auteurs heel vaak projecten en klussen die economisch profijtelijk zijn met klussen die symbolisch profijtelijk zijn. Ze spreiden kortom hun kansen: enerzijds proberen ze bijvoorbeeld een hoogwaardig netwerk op te bouwen met een overheid

of bij een toneelgezelschap (dat hen op termijn directe of indirecte verdiensten kan opleveren), anderzijds zoeken ze naar werkzaamheden die sneller renderen. De harde scheiding die in de veldtheorie nog wel eens wordt aangebracht tussen economische en symbolische verdiensten lijkt er in de verdienpraktijk van de meeste auteurs nauwelijks te zijn – op wellicht de uitzonderlijke periode tussen pakweg 1860 en 1940 na, wanneer een relatief grote groep ‘high-brow’ auteurs probeert zoveel mogelijk buiten de greep van de snelle economische verdiensten te blijven.

Grote kenteringen zoals die in de *GNL* meermaals gepresenteerd werden (het ontstaan van het broodschrijverschap in een bepaalde periode), lijken te ontbreken. De grootste verandering zien wij optreden na de Tweede Wereldoorlog, als verdienmodellen hybride blijven, maar het voor een grotere groep auteurs wel makkelijker wordt aan hun literaire werk te verdienen. Dat komt door structurele overheidsondersteuning in de vorm van subsidies en de enorme toename van de omvang van de markt. Dit lijkt, in samenhang met andere cultuurhistorische en politieke ontwikkelingen, ook zijn weerslag gehad te hebben op de beeldvorming rond verdiensten. Het taboe op het verdienen aan literatuur verdwijnt weliswaar niet, maar wordt wel minder prominent. Anno 2017 kon Jules Deelder de vraag naar auteursverdiensten dan ook schaamteloos op zijn publiek afvuren.

Noten

- 1 Deze tekst is het resultaat van intensieve samenwerking met iedereen die aan (het ontstaan van) dit themanummer heeft bijgedragen: Sander Bax, Jeroen Salman, Remco Sleiderink, Rob van der Zalm en Lieke van Deinsen.
- 2 Deelder (2017).
- 3 Gelderblom & Musschoot (2017), 64.
- 4 Bouwmeester, Geerdink & Ham (2015).
- 5 Bouwmeester, Geerdink & Ham (2015).
- 6 Het NWO-projectnummer van *Poets & Profits* is 275-30-032; dat van *The Author as Policy Officer* is 275-30-039.

Literatuur

- Bouwmeester, Gerard, Nina Geerdink & Laurens Ham, ‘Een veelstemmig verhaal. Auteurschap in de Geschiedenis van de Nederlandse literatuur’, in: *Nederlandse Letterkunde*, 20 2015, 3, 215-236.
- Deelder, J.A., *Rotterdamse kost*, Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek, Amsterdam, 2017.
- Gelderblom, Arie Jan & Anne Marie Musschoot, *Ongeziene blikken. Nabeschouwing bij de Geschiedenis van de Nederlandse literatuur*, Bert Bakker, Amsterdam, 2017.

Over de auteurs

Helleke van den Braber is hoogleraar Mecenaatstudies aan de Universiteit Utrecht (sinds 2020) en universitair docent Cultuurwetenschap aan de Radboud Universiteit Nijmegen (sinds 2002). Ze promoveerde in 2002 op een onderzoek naar mecenaat in de Nederlandse literatuur tussen 1900 en 1940. Sindsdien doet ze onderzoek naar de theorie en geschiedenis van het geven aan cultuur, naar burgerschap en kunstenaarschap, en naar de productieve en complexe uitwisseling tussen weldoeners en kunstenaars.

E-mail: h.m.vandenbraber@uu.nl

Nina Geerdink is universitair docent vroegmoderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht. In het kader van haar NWO-Veni-project (2016-2020) onderzoekt zij de verdienmogelijkheden van auteurs in de vroegmoderne tijd in relatie tot het discours daarover.

E-mail: n.geerdink@uu.nl

Laurens Ham is universitair docent moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht. Hij werkt momenteel aan een NWO-Veni-project (2018-2022) over de rol van Nederlandse auteurs in het literatuurbeleid en aan een publieksstudie over Nederlandstalige protestliedjes.

E-mail: l.j.ham@uu.nl

Johan Oosterman is hoogleraar oudere Nederlandse letterkunde aan de Radboud Universiteit en programmadirecteur Radboud Erfgoed. Hij doet onderzoek naar literatuur uit het Nederrijngebied en naar de Brugse auteur Anthonis de Roovere. Hij initieerde onderzoek naar het gebedenboek van Maria van Gelre en was gastconservator van de tentoonstelling 'Ik, Maria van Gelre' in Museum Het Valkhof.

E-mail: j.oosterman@let.ru.nl